

Nurali ESHPO‘LATOV,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
stajor o‘qituvchisi

XITOIY TILIDA JISYANGYUY (吉祥语)LARNING MA‘NO TURLARIGA KO‘RA TASNIFI: BAXT, QUVONCH, MARTABA- BOYLIK, UZOQ UMR, FAZILAT, TINCHLIK VA RANG RAMZLARI

Annotatsiya: maqolada hozirgi xitoy tilidagi jisyangyuy (吉祥语) semantik yo‘nalishlar bo‘yicha tizimli ravishda tasniflanadi va ularning ishlatilish mexanizmlari izohlanadi. Tadqiqot bazasi sifatida marosim matnlari, kundalik tabriklar, chunlian (春联) yozuvlari, klassik manbalar hamda izohli lug‘atlardan tuzilgan kichik korpusdan foydalanildi. Tahlil yetti asosiy guruhni qamrab oladi: baxt, quvonch, martaba – boylik, uzoq umr, fazilat, tinchlik va rang ramzlari. Amaliy jihatdan, maqola tarjima va o‘qitishda “domen – ramz – homofoniya” yondashuvini qo‘llashni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: jisyangyuy, semantik tasnif, homofoniya, rang – raqam timsoli, marosim nutqi, domen – ramz – homofoniya, xitoy tili.

Аннотация: статья предлагает системную семантическую классификацию цзисяньюй (吉祥语) современного китайского языка и описывает механизмы их функционирования в реальных коммуникативных ситуациях. Эмпирическая база включает обрядовые тексты, повседневные поздравления, весенние парные надписи (春联), классические источники и толковые словари. Анализ охватывает семь доменов: счастье, радость, карьера и богатство, долголетие, добродетель, мир/благополучие и цветовую символику.

Ключевые слова: цзисяньюй; семантическая классификация; омофония; цветовая/числовая символика; обрядовая речь; домен-символ-омофония; китайский язык.

Annotation: this article presents a systematic semantic classification of jisyangyuy (吉祥语) in modern Chinese and explicates how these expressions function across real-life contexts. The dataset combines ceremonial texts, everyday greetings, spring couplets (春联), classical sources, and explanatory dictionaries. Seven domains are examined—happiness, joy, career and wealth, longevity, virtue, peace, and color symbolism. Findings indicate that jisyangyuy operate as stable communicative formulas due to their brevity, rhythmic patterning, visual symbolism, and sound-based associations.

Key words: jisyangyuy; semantic classification; homophony; color/number symbolism; ritual speech; domain – symbol – homophony; Chinese language.

Kirish. Jisyangyuy (吉祥语) — xitoy jamiyatida ezgu niyat, baraka va yaxshi alomatlarni ifodalash uchun ishlatiladigan ixcham til birliklari. Ular to‘y, Yangi yil, ish boshlash, uyga ko‘chish, safarga chiqish kabi hayotiy vaziyatlarda tabrik va tilak shaklida qo‘llanadi. Bu iboralarning kuchi qisqaligi, ritmik ohangi va ko‘rgazmali timsollar (rang, raqam, hayvon, predmet) bilan bog‘lanishida namoyon bo‘ladi; shu sababli ular yodda qoladi va marosimiy nutqda tez taniladi.

Mavjud lug‘at va manbalarda [2; 3] “吉/祥” belgilari xayrli alomat va omad ma‘nolari bilan izohlanadi; zamonaviy nutqda ham mazkur semantik yadroning barqarorligi saqlanib qolgan. Jisyangyuy orqali jamiyat kutgan ijobiy holatlar [8:92] “formulaga

solingan” til shaklida ifodalanadi: masalan, tinchlik, farovonlik yoki yuksalish kabi qadriyatlar aniq va ixcham iboralar bilan yetkaziladi.

Ushbu ishda jisyangyuy semantik yo‘nalishlar bo‘yicha tizimli ko‘rinishda yoritiladi. Tahlil markazida yetti guruh turadi: baxt, quvonch, martaba–boylik, uzoq umr, fazilat, tinchlik va rang ramzlari. Har bir guruhda uch tarkibiy qatlam izchil ko‘rsatiladi: 1) yadro mazmun, 2) timsoliy asos (rang/raqam/hayvon/predmet), 3) ovoz o‘xshashlikka tayanuvchi holatlar (homofoniya). Shu uchlik iborani to‘liq anglash va to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi.

Tadqiqot materiali sifatida marosim matnlari, kundalik tabriklar, chunlian (春联) yozuvlari, klassik

manbalar hamda izohli lug'atlar tanlandi. Tahlil oddiy va amaliy yo'l bilan olib borildi: biror ibora qaysi guruhga mansub ekani belgilanadi, uning timsoli va ehtimoliy homofonik bog'lanishi izohlanadi, keyin esa odatiy qo'llanish vaziyati ko'rsatiladi. Bunda ortiqcha nazariy yuklama berilmaydi; asosiy e'tibor mazmunni tushunarli tarzda xaritalashga qaratiladi.

Maqolaning amaliy foydasi shundaki, jis yangyularni o'qitish va tarjimada "domen-ramz-homofoniya" uchligiga tayangan izohlar tez va aniq tushunishga yordam beradi. Masalan, boylik domenidagi ibora rang (qizil), raqam (8) yoki hayvon/predmet timsoli bilan bog'lanib kelsa, tarjimada ayni signallarni qisqa izoh bilan berish kommunikativ ekvivalentlikni oshiradi. Shu tarzda tuzilgan tasnif o'qituvchilar, tarjimonlar va madaniyatlararo muloqot bilan ishlovchi mutaxassislar uchun qulay qo'llanma vazifasini bajaradi.

Maqsad va vazifalar

Hozirgi xitoy tilida jis yangyularning (吉祥语) semantik turlarini tizimli tahlil qilish, ularning ramziy asoslari va homofoniya mexanizmlarini ko'rsatish hamda marosimiy va kundalik nutqda qo'llanishini yoritish.

Vazifalar:

1. Jis yangyularni asosiy semantik guruhlariga ajratish: baxt, quvonch, martaba-boylik, uzoq umr, fazilat, tinchlik va rang ramzlari.
2. Har bir guruhning yadro ma'nosini va ramziy asoslarini (hayvon, rang, raqam, predmet) izohlash.
3. Homofoniya orqali yuzaga keladigan ma'no kuchayishini misollar bilan ko'rsatish.
4. Marosimiy va kundalik nutqda qo'llanish xususiyatlarini tavsiflash.
5. Tarjima va ta'lim jarayonida "domen-ramz-homofoniya" yondashuvining amaliy ahamiyatini asoslash.

Usullar:

Material – marosim nutqlari, kundalik tilaklar, chuntian (春联) matnlari, klassik manbalar va izohli lug'atlardan namuna yig'ildi.

1. Tavsifiy tahlil – jis yangyuy birliklari ularning qo'llanish vaziyati va semantik mazmuniga ko'ra o'rganildi.
 2. Semantik guruhlash – birliklar yetti asosiy guruhga ajratildi: baxt, quvonch, martaba-boylik, uzoq umr, fazilat, tinchlik, rang ramzi.
- Homofoniya – ovoz o'xshashlikka asoslangan birliklar (masalan, 鱼余, 蝠福) qayd etildi.

Natija va mulohazalar

Quyidagi kuzatuvlar kichik, lekin maqsadli yig'ilgan materialga tayangan. Har bir guruh bo'yicha iboralarning asosiy mazmuni, ular bilan bog'langan timsollar va hayotiy qo'llanish joylari qisqa izohlar bilan beriladi. Izohlar marosimiy vaziyatlar, kundalik tabrik va yozuvlarda ko'p uchraydigan shakllardan olingan.

Baxt (福) guruhi

Baxt g'oyasi [7:116] Xitoy tilidagi tilaklarda

"ishlarning barakali ketishi" sifatida talqin qilinadi. Xitoyda ko'pchilik uylar eshigida bayram payti teskari yopishtirilgan 福 belgisi uchraydi: teskari yozish va "keldi" so'zining ovoz o'xshashligi birlashib, "baxt yetib keldi" degan ma'no tug'diradi. Baliq suratlari bilan birikkan matnlar esa mo'lichilik timsolini ifodalaydi. Tovush o'xshashligiga suyanadigan iboralar (masalan, 年年有余) odatda qizil rang, chiroqlar va bayramiy bezaklar bilan ko'rinadi. Kundalik hayotda ular sovg'a yorlig'i, devor yozuvi yoki kichik tabrik kartochkalarida ham uchraydi: 万事如意, 福星高照 va shu kabi. Baxt va osoyishtalik ko'pincha birgalikda tilanadi, shuning uchun 平安 so'zi ishtirokidagi formulalar ham bu guruhda tez-tez ko'rinadi.

Quvonch (喜) guruhi

Quvonch matnlari yaxshi xabar bilan bog'liq vaziyatlarda faol ishlatiladi: nikoh, farzandli bo'lish, ko'chish yoki ishda muhim bosqichni yakunlash. To'y bezaklarida ikki karra yozilgan 囍 belgisi deyarli doimiy ramzga aylangan. Do'kon yoki ofis ish boshlaganda yoziladigan 开业大吉, savdo yurishiga qaratilgan 生意兴隆, daromad oqimiga ishora qiluvchi 财源广进 kabi iboralar ijobiy ohang yaratadi. Bunday matnlar yorqin ranglar, gul va lenta bilan birga qo'llanib, quvonch kayfiyatini vizual ravishda ham mustahkamlaydi.

Martaba-boylik (禄/财) guruhi

Mazkur guruhda ikki yo'nalish ajraladi: xizmat pillapoyalaridan ko'tarilish hamda moddiy farovonlik. Tarixiy qatlamda 禄 xizmat haqi va mansab bilan bog'liq bo'lgani uchun, tovush jihatdan yaqin bo'lgan 鹿 timsoli [5; 6] bilan birga tilga olinadi. Imtihon natijasi, lavozimdagi yuksalish yoki ishda yangi bosqich oldidan 步步高升, 前程似锦, 金榜题名 kabi iboralar qadri baland. Moliyaviy baraka tilashda esa 恭喜发财, 财源滚滚, 富贵荣华 ko'p uchraydi. Amaliy maydonda bular tabrik plakati, lentali gul, qizil konvert va reklama sarlavhalarida keng tarqalgan.

Uzoq umr (寿) guruhi

Uzoq umr mavzusi kattalarga hurmat va iliq tilak sifatida namoyon bo'ladi. Turna, toshbaqa [4] va maxsus "umr shaftolisi" (寿桃) bilan bog'liq tasvirlar bu qatlamning eng tanish belgilaridir. Tabriklarda 长命百岁, 寿比南山, 松鹤延年 kabi formulalar ishlatiladi; ba'zan sog'liq va xotirjamlikni ham qo'shib tilashadi: 福寿康宁. Uzoq umrga doir matnlar ko'pincha yubiley tortlari, bezak taxtachalari va devor yozuvlarida ko'rinadi; ranglar tinch ohangda, lekin bayramona detallar bilan uyg'unlashtiriladi.

Fazilat (德) guruhi

Fazilatga oid tilaklar shaxsning axloqiy qiyofasini ulug'laydi: poklik, halollik, so'zda turish, mehnatsevarlik. Bunday iboralar ustoz, rahbar, ilm ahli yoki kekxa avlod vakillariga nisbatan ishlatilganda ayniqsa mos tushadi. 高风亮节, 德才兼备, 诚实守信 kabi formulalar tavsiyanoma va minnatdorchilik matnlarida ham uchraydi. Bu iboralar nafaqat shaxsga

nisbatan duoyi xayr, balki jamiyatda qadrlanadigan mezonlarni eslatish vazifasini ham bajaradi.

Tinchlik–osoyishtalik (安/平安) guruhi

Tinchlikka doir iboralar ko‘lami keng: yo‘lga chiqayotgan odamga qisqa tabrik (一路平安), oilaviy inoq hayot (家和万事兴) yoki kengroq ijtimoiy farovonlik (国泰民安). Bayram xatlarida va yangilik yetkazish payti yoziladigan qisqa shakllar – masalan, 平安喜乐 – ko‘ngilni xotirjam qiluvchi ohangga ega. Bunday matnlar odatda ko‘zga tez ilashadigan, lekin sokin dizayndagi yozuvlar bilan birga keladi; sayohat oldidan yuboriladigan xabarlar va esdalik sovg‘alarida ko‘p ko‘riladi.

7. Rang ramzlari guruhi

Ranglar tez anglashiladigan signal sifatida ishlaydi. Qizil – bayram va omad ramzi: 开门红, 满堂红, 红红火火 kabilar yangi ish boshlanishi yoki mavsum ochilishida ko‘p qo‘llanadi. Sariq tarixan yuqori maqom bilan bog‘langan; tez yuksalishni bildiruvchi 飞黄腾达 iborasi shu qatlamdan. Binafsha ohang baxtli alomatni eslatadi: 紫气东来; oq rang esa tarixan motamga yaqin bo‘lsa-da, hozir kontekstga qarab neytral ko‘rinish ham oladi. Raqamlar ham alohida ishora beradi: 8 tovush jihatdan “yuksalish” so‘ziga yaqinligi bois omadiy son sifatida, 6 ishlarning “silliq” ketishiga ishora sifatida, 9 esa “uzoq davom” ma’nosida talqin qilinadi. Shu sababli telefon, narx va manzil yozuvlarida 6 va 8ga moyillik uchraydi; uzun umr tilaklarida 9 bilan bog‘liq ifodalar qulay keladi. 4 esa tovush o‘xshashligi sababli ko‘pincha chetlab o‘tiladi.

Umumiy mulohazalar:

a) guruhlar ajratilgan bo‘lsa-da, ular amalda bir-birini to‘ldiradi: baxt bilan tinchlik, boylik bilan quvonch, uzoq umr bilan fazilat ko‘pincha yonma-yon tilanadi. Shu bois iboralar aralash qo‘llanganda ham mazmun bo‘linib ketmaydi, balki umumiy ijobiy ohang kuchayadi;

b) timsol va tovushning birga ishlashi xabarni aniqroq yetkazadi. Baliq surati bilan yozilgan 年年有余, teskari yopishtirilgan 福, 鹿/禄 yoki 蝠/福 singari juftliklar ko‘rish va eshitishni bir paytda faollashtiradi, natijada ibora tez esda qoladi;

d) qisqa va ritmik shakl – asosiy sabab: to‘rt bo‘g‘inli qoliqlar, takroriy ohang va uyg‘un bo‘g‘inlar

iborani bannerdan yoki yorliqdan o‘qiyotganda ham oson qabul qilinadigan qiladi. Shu tufayli ular reklama, tabrik kartasi, qadoq dizayni va marosim matnlarida samarali;

e) amaliy tavsiya: tarjimada iboraning domeni (masalan, boylik), unga mos timsol (rang, raqam, hayvon) va kerak bo‘lsa, tovush o‘xshashligi alohida ko‘rsatib berilsa, mazmun to‘liqroq yetadi. Masalan, 年年有余 uchun “har yili mo‘l-ko‘l bo‘lsin” deb berish bilan birga baliq rasmini eslatish, o‘quvchi yoki tinglovchi uchun signalni kuchaytiradi;

f) yangi yo‘nalishlar: hududiy urf-odatlar, mavsumiy bayramlar va reklama matnlarida yangicha shakllar paydo bo‘lmoqda. Kelgusida korpus yig‘ib, qaysi ibora qaysi mavsumda ko‘proq ishlatilishini, qaysi rang va raqam kombinatsiyalari samaraliroq ekanini taqqoslash foydali bo‘ladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, jisyangyuylar (吉祥语) xitoy tilida yetti asosiy semantik guruhga birlashadi: baxt, quvonch, martaba–boylik, uzoq umr, fazilat, tinchlik va rang ramzlari. Har bir guruh hayvon, rang, raqam yoki predmet bilan bog‘langan timsollar orqali mustahkamlanadi, homofoniya esa ularning mazmunini yanada kuchaytiradi.

Jisyangyuylarning eng muhim xususiyati — ular qisqa, ritmik va formulasimon shaklda [1] bo‘lib, marosimiy nutqda ham, kundalik muloqotda ham keng qo‘llanadi. Masalan, 年年有余 (“har yili mo‘l-ko‘l bo‘lsin”) baliq timsoli bilan, 恭喜发财 (“boyib keting”) esa qizil konvert an’anasi bilan birga ishlatiladi. Bu ularning ko‘p qatlamli semantik va ramziy tabiatini ko‘rsatadi.

Amaliy jihatdan, “domen–ramz–homofoniya” asosida yondashish iboralarni tushuntirish va tarjima qilishda samarali bo‘lib, o‘quvchi va tinglovchiga mazmunni to‘liqroq anglashga yordam beradi. Shuningdek, jisyangyuylar xalq ongida ijobiy qadriyatlarni ifodalovchi barqaror birlik sifatida o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Kelgusida hududiy variantlar, zamonaviy qo‘llanilish va korpus asosida miqdoriy tahlil qilish tadqiqot doirasini yanada kengaytirishi mumkin. Shu bilan birga, jisyangyuylarni o‘qitishda va tarjimada tematik xaritalardan foydalanish eng samarali amaliy yo‘l bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eshpo‘latov A.N. Hozirgi zamon xitoy tilida jisyangyuylarning semantik-stilistik tadqiqi: magistrlik dissertatsiyasi. – Toshkent: TDSHU, 2024.

2. 《现代汉语词典（第七版）》. 北京: 商务印书馆, 2016.

3. 《汉语大词典》. 上海: 汉语大词典出版社, 1986–1998. 12 т.

4. 许慎. 《说文解字》. 北京: 中华书局, 1963.

5. 《礼记》. 北京: 中华书局, 1999.

6. 《尚书》. 北京: 中华书局, 1997.

7. 赵日新. 试论吉祥语 // 语文学刊. 1997, №6, c. 112–116.

8. 薛维哲. 吉祥语的性质与功能 // 齐齐哈尔大学学报(哲学社会科学版). 2001, №3, c. 88–92.